

Foregående, generel beskrivelse om kongeriget Danmark.

1. Om Siællands Stift.

Siælland Stift er efter Ordenen det første. Under Siællands Stifts Bispestol ligge alt 496 Kirker, nemlig i Siælland og tilhørende Øer 398 Sognekirker, hvorunder ere 31 Kiøbstædkirker og 367 Landsbykirker, 16 indviede Slotskirker og Kapeller ved Kloostere og Herregaarde, 15 indviede Kapeller ved Hospitaler og Sygehuse. 39 Kirker paa Færøe. 22 Kirker paa Bornholm. 6 Kirker i Tranquebar, St Thomas, St. Jean, og St. Croix, og i Guinea. Siællands Stifts Agerlands kontribuerende Hartkorn og Tiender er 97303 Tdr. Ager og Eng. 218; Tdr. Skov- og Mølleskyld, og 16163 Tdr. Tiender. Men det fri Hartkorn i Siællands Stift er 13702 Tdr. Ager og Eng. 2406 Tdr. Mølleskyld. 893 Tdr. Tiender. I alt 115651 Tdr. af alle Slags Hartkorn; men naar Skovskyld og Mølleskyld med Tiender afdrages, da er Siællands Stifts Sædelands Hartkorn 189358 Tønder, hvilket saaledes er befundet ved Landmaalingens Tid Aar 1683, da den nye Matrikul blev anlagt. Dette Stift har 18 Amter, 35 Herreder, 25 Kiøbstæder, 1240 Landsbyer, 158 Herregaarde, 95 Vandmøller, som ere matrikulerede; thi under Herregaardenes Taxt sortere mange Vandmøller, og derfor ikke findes anførte i Matrikullen. Kiøbstæderne have mange Eiendomsmøller af god Næring som ogsaa er

udelukte. Af Mangel paa rindende Vand findes mange Steder Veirmøller og Hestemøller, saa at Antallet paa disse tre Slags Møller er 502. En dansk eller Siællandsk Miil er ansat til 12000 siællandske, det er store, Alne, eller 24000 rhinlandske Fod, hver Fod beregnet til 12 Tommer. I Siællands Stift fødes aarligen omtrent 9800 Mennesker, og dør omtrent 9400 Mennesker. Af alle Danmarks Provinzer er Siællands Stift det folkerigeste. Dette Stift indbefatter foruden den Øe Siælland, som giver Stiftet sit Navn, ogsaa de Øer Amager, Møen, Bornholm, Krstiansøe, Samsøe i Kattegattet, og endnu flere mindre Øer, som deels ere ganske smaa med eet Kirkesogn, deels ikkun bebygte med nogle faa Bøndergaarde, eller og ere bestemte til Græsning. Hvilke alle skal siden efterhaanden, hver i sin Orden, nærmere beskrives.

Den Øe Siælland.

Den Øe Siælland er paa alle Sider omringet af det salte Vand; thi den omgives af det store Belt, af Østersøen, Øresund og Kattegat. Eller om man noget nøiere vil bestemme Grændseskiættet, da gjør Kattegat mod Norden; Øresund og Østersøen mod Østen; det store Belt, som er fire Mile bredt, mod Vesten; og Grønsund, (som er Farvandet imellem Siælland og Falster,) ligesom Ulfund, (som er Farvandet imellem Siælland og Møen,) gjør Siællands Grændse mod Sønden. Nogle skrive denne Øes Navn Sædland, og efter deres foregivne Meening paastaae, at Navnet skal betyde et kornriigt og til Agerdyrkning beqvemt Sædeland. Andre derimod hidlede Navnet af det Ord en Siøe eller Hav, for at give tilkiende, at det er et i Søen liggende og med Søe omgivet Land. I de islandske Aarbøger kaldes det Siølund eller Siøllundur, det er en Lund eller Skov i Søen, fordi det i ældgamle Tider har været tykt begroet med store Skove. Af alle de danske Øer er Siælland den største; thi Siællands Længde, beregnet fra Vordingborg til Gilleleje er 17 Mile; og Siællands Brede, beregnet fra Kiøbenhavn til Revsnæs Odde, er 14 Mile. Omkredsen af Siælland er 53 Mile. Siællands Lægde paa Globus er imellem den 55de Grad 2 Minuter og 56de Grad 8 Minutter Latitudinis, og imellem den 26de Grad 33 Minuter og 28de Grad 32 Minutter Longitudinis.

Siælland er tillige ogsaa meget frugtbart, og frembringer alle Slags Kornvahre, men især skiønt Byg allermeest, hvoraf gjøres Malt; saa at hele Skibsladninger, saavel af Byg som Malt, aarlig udskibes til Norge og andre lande, uagtet baade de siællandske Kiøbstæder og især det meget folkerige Kiøbenhavn fortærer aarlig en anseelig Deel af begge Dele. Havre voxer her rigelig og overflødig; og blev i Aarene 1774 og 1775 mangfoldige Skibsladninger af Havre bortsendte med engelske Kulskibe til Engeland, og til de engelske Kolonier i Amerika. Men derimod voxer ikke altid saa megen Rug, som til Landets Nødtørft er fornøden, saa at Tilførsel af fremmet, især østersøisk Rug, undertiden behøves. Den siællandske Grund er næsten overalt jevn og uden mange steile Banker, derhos affaldende til alle Sider, saa at den Kiøbstæd Ringsted, beliggende i Siællands Middelpunkt, kan holdes for det høieste Sted, da Udsigten derfra strækker sig meget viidt, ligeledes ligger Grunden ved Faxe paa Landeveien til Vordingborg meget høit, hvorfra haves en ypperlig Udsigt nogle Mile bort, baade over landet, og især ud over Søen. Nogle Steder i Siælland forefinder man Banker og Brinker, som oven til stryge næsten lige ud med det øvrige Land, men kun paa en eller anden Side falde af med en steil Høide mod Søen, saasom Stevensklint ved Kiøge-Siden, Grumperupsklint ved Karbeksminde ved Nestved-Siden, hvilke tiene de Søefarende til Landkiending. Nogle slige høie Banker i Siælland bære dog Navn af Bierge, saasom Kulsbierg, beliggende paa det store Overdrev, Stensved kaldet, i Vordingborg-Amt, fra hvis øverste Overdeel man i klart Veir kan tvert over Kiøgebugt see Kiøbenhavns Kirketaarne; ligeledes Manglebjerg i Hirschholms Amt, som med ung Skov er begroet; fra Toppen af samme haves en Udsigt af 5 Mile. End videre, Bringebierg i Grevskabet Holsteinborg ved Skielskiør, og Meenstrupbjerg, ikke langt derfra, hvilke begge ere saa høie, at de sees temmelig langt ude i Havet, og derfor tiene de Seilende til Søemærke. Paa Siællands nordre Side ved Draxholm er Veirhøien saa kiendelig høi, at man i Krigstider pleier ved antændt Ild paa samme Høi at give Signal for Indvaanerne. I Siælland findes ingensteds Stene- eller Klippegrund, undtagen i Faxe Kalkebanke og Stevnsklint, hvilke begge dog bedækkes oven til med nogle Alnes

Jord; men naar man kommer ned i Dybheden, da bryder man Mængde af Kalk- og Kridsteen. I den haarde Kalksten findes mangfoldige Perresakta eller forsteente Ting af Søvexter og Søedyr. Disse Kalkstene bortføres til Kalkovne, for at brændes til Kalk. Stevnsklint giver Kalkstene, Kridstene, deels hele flade Skiver af Flintesteen hvilke afvexlende Flintelag ere best synlige mod Strandkanten. Udi Siælland findes mange prægtige Skove af Eeg og Bøg, dog ikke nær saa meget som i de ældgamle Tider, da Siællands Grund er ret en Skovgrund. De Egne i Siælland, hvor nu den stærkeste og beste Skov findes, er Kronborg, Amt, Frideriksborgamt og Hirscholms Amt, samt dernæst Sorøe-Amt, Ringsteds-Amt, Antvorskov-Amt og Vordingborg-Amt, skjønt i dette sidstanførte Amnt ere Skovene paa nogle Aar ved Skovbetienternes Utroeskab ilde forhuggede og blottede. Men imellem Kiøbenhavn og Roskilde, saa og imellem Kiøbenhavn og Kiøge, er ingen Skov, hvorudover Beboerne paa disse Heede-Egne maae brænde Tørv. Man kan altsaa beregne den fiette Deel af Siælland at være Skov; Resten er Ager og Eng. Hvor Skovene ere omhugne og ødelagde i ældre Tider, og samme Strækninger kaldes Overdreve, som ligge til Kreaturenes Græsning der blive nu slige Overdreve efterhaanden deelte mellem de paagrændsende og oppløidede til Agerdyrkning, hvorved Bønderne faae mere Agerland og Eng til deres Gaarde, og bedre Leilighed til at lade en anden Mark hvile. Disse Overdrive give de tre til fire første Aar, at de pløies, en Mængde Korn af sig, efterdi det er hvilet Jord; og har slige Overdrevs Pløining og Saaening sat mange før forarmede Bønder i en formuende Tilstand paa de Steder, hvor en landkyndig og for sine Bønders tiltagende Velfærd omhyggelig Proprietair har deelt de ham tilhørende Overdreve.

Paa de siællandske Søekyster gives god Leilighed til Fiskefangst af alle Slags Strandfisk; dog er det at undre over, at den siællandske Bonde, som boer ved Søekysterne, ikke bekymrer sig om Fiskeriet at gjøre sig god Profit af, men heller passer sin Kornavling. Dog bruges Strandfiskeriet meget i Roskild- og Holbeksfiord, saavel som i Draxholms Amt, hvor man ogsaa ødelægger Sælhundene, der opæde Fiskene, og sønderrive Fiskegarnet. Ligeledes Strandboerne i Kronborgs Amt ved Helsingørsiden ved Snekkersteen og Hornbek, saavel som ved Gilleleje,

hvor Fiskerne i en Hast kan med deres Baade føre deres Fiskefangst til Kiøbenhavn at sælge. Om Fiskeriet i ferske Vande, saasom i store Søer, Aaer og Damme, maae man tilstaae, at det i dette sidste halve Aarhundrede er ved Sætteyngel af Karper, Karusser, Giedder, Aborrer, bragt overalt til overflødig Forraad. De navnkundigste fiskerige og store ferske Landsøer ere Æsserumsøe, Arresøe, Fuuresøe, Tiisøe, Selsøe, Viinstrupsøe og Herrestedsøe. ligeledes er der mange fiskerige Aaer, som paa mange Steder gjøre god Tieneste for Fabrikerne, saasom Lyngbye-Aae, hvis Vand efterhaanden, dog paa en kort Vei, driver ni Valk-, Kobber-, Jern- og Papirsmøller. Andre fiskerige Aaer at forbigaae at anføre ved Navn. Nogle Herregaardseiere nøies med saa megen fersk Fisk, som udkræves til deres eget Huusbehov; andre derimod gjøre sig aarlig store Fordele af Ferskvands Fiskene, og ved at indrette deres Søers og Fiskedammes Afløb i visse Aaringer, afsætte en stor Deel Karper, Karusser og Giedder, og dermed forsyne Kiøbenhavn. De meest navnkundigste af slige private Fiskerier, som med udmærket Flid ere indrettede i Siælland, ere de Gisselfeldske, anlagte af den berømte Ridder Peder Oxe, som skal have indført de allerførste Karper i Danmark fra Engeland. Efter disse gisselfeldske Dammes Indretning er siden Tid efter anden ved andre Herregaarde, saasom ved Kragerup, Gerderup ved Korsøerkanten, ved Benzonslund mange flere Fiskedamme blevne anlagte.

Blant Havbugter er Isefiorden den allerstørste; thi den gaaer Ud fra Kattedgat ind her i Siælland, og gjør en dobbelt Kløvt eller Huulning, nemlig Holbeksfiord og Roskildefiord, som begge med deres fælles Indløb kaldes Isefiorden. Dernæst Kiøgebugt paa den østre Side af Siælland ved den Kiøbstæd Kiøge inden for Stevnsklint, hvorfra Landet bøier sig mod Vesten. Der ere ogsaa nogle mindre Fjorder, saasom ved Kallundborg, Korsøer, Skielskøer og Præstøe. Luften i Siælland er gierne fugtig af de salte Vandes Uddampning, men er dog sundere for Indbyggerne, end en tør og skarp luft, særdeles om Vinteren. Strenge Vintere ere overmaade rare; men slappe Vintere med mere Tøe end Frost, mere Regn end Sne, ere meest almindelige og ulige sundere, skiønt ikke saa behagelige. Efter en slap Vinter pleier Foraaret at føre nogen Sygdom med sig, saafremt Vindene ikke ere

desto skarpere. Dog er det Siællandske Klima meget angenemt, sundt og tempereret, og, efter Bergraad von Justi eget Vidnesbyrd, ligner Engeland fuldkommen. Tallet paa de Ægtefolk, som aarligen i alle Sogner i Siællands Stift sammenvies, ere 2700 til henimod 3000 Par. De, som aarligen fødes i det hele Stift, ere imellem 9 til 10000; og de, som døde, udgiøre samme Antal formedelst de mange Dødes Tal i Kiøbenhavn, som allene udgiør sædvanlig 2800 til 3000 Personer, som er omtrent en tredie Deel af Siællands Døde. Denne hele Øe, Siælland, inddeles i sexten Amter, hvilke ere: 1) Kiøbenhavns Amt; 2) Hirschholms Amt; 3) Frideriksborgs Amt; 4) Kronborgs Amt; 5) Roskilde Amt; 6) Jægerspriis Amt; 7) Ringsteds Amt; 8) Sorøes Amt; 9) Antvorskovs Amt; 10) Korsøers Amt; 11) Kallundborgs Amt; 12) Draxholms Amt; 13) Sæbyegaards Amt; 14) Holbeks Amt; 15) Tryggeveldes Amt; og 16) Vordingborgs Amt: hvilke 16 Amter tilsammen udgiøre det egentlige Siælland. Men under Siællands Stift henhøre i alt 18 Amter, nemlig ogsaa 17) Møens Amt, og 18) Bornholms Amt. Stiftets Forstander, eller øvrighed i det Verdslige, kaldes Stiftsbefalningsmand, eller i daglig Tale Stiftamtmand. Hvert Amt har sin Amtmand; dog ere nogle visse Amter kombinerede under een Amtmand. Siælland er inddeelt i ni og tyve Herreder eller Provstier, nemlig: 1) Sokkelundsherred; 2) Smørumherred; 3) Ølstykkeherred; 4) Liunge-Frideriksborgherred; 5) Strøherred; 6) Liunge-Kronborgherred; 7) Holboherred; 8) Sømmeherred; 9) Tuneherred; 10) Ramsøeherred; 11) Voldborgherred; 12) Hornsherred; 13) Ringstedherred; 14) Alstedherred; 15) Vester-Flakkebjergherred; 16) Øster-Flakkebjergherred; 17) Slagelseherred; 18) Artzherred; 19) Skippingsherred; 20) Oddsherred; 21) Løveherred; 22) Mehrløseherred; 23) Tudseherred; 24) Stevnsherred; 25) Faxøherred; 26) Bieverskovherred; 27) Baarsøherred; 28) Hammerherred; 29) Tybjergherred. Siællands Stifts Forstander eller øvrighed i det Geistlige er Biskoppen eller Superintendenten over Siællands Stift. Det maae derhos agtes, at baade den Øe Møen, som bestaaer af eet Herred, og den Øe Bornholm, (som har ikkun een Landprovst, skiønt Landet

inddeles i fire Herreder,) ligge begge under Siællands Stift baade i det Verdslige og det Geistlige, baade under een Stiftamtmand og een Biskop. Men derimod den Øe Samsø ligger i det Verdslige under Siællands Stift; men i det Geistlige ligger samme Øes Klerisie under Aarhus Bispedømme i Jylland.

Man vil nu beskrive hvert Amt for sig selv i Besynderlighed, og tillige de Herreder, som ligge i hvert Amt..

Kilde: Nicolay Jonge,

Kongeriget Danmarks chorografiske Beskrivelse.

Kiøbenhavn 1777

Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store Helliggieststrædet No. 150

Side 28 – 34